

Ευχαριστούμε το alithos-anesti.gr και προσωπικά τον **καθηγητή κ. Δημήτρη Χρηστίδη** για την ευγενική παραχώρηση της μελέτης του αυτής.

Ο κ. Δ.Χρηστίδης είναι καθηγητής της Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ολόκληρο το άρθρο εκ του οποίου παραθέτουμε τα πιο κάτω αποσπάσματα, δημοσιεύεται [εδώ](http://alithos-anesti.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=4)

http://alithos-anesti.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=4

ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Η κριτική του κειμένου

Η κριτική των κειμένων είναι ένας κλάδος της φιλολογίας, ο οποίος μελετά τους τρόπους και τις μεθόδους που πρέπει να ακολουθηθούν, για να επιτευχθεί η αποκατάσταση ενός αρχαίου κειμένου σε μια μορφή όσο το δυνατό πλησιέστερη στο κείμενο που συνέγραψε ο αρχαίος συγγραφέας, μια και όλα τα έργα της αρχαιότητας μάς σώζονται σε αντίγραφα αντιγράφων.

Στην περίπτωση της Καινής Διαθήκης τα στοιχεία για την αποκατάσταση του κειμένου της είναι πολυπληθή και εξαιρετικά αξιόπιστα:

1) Ο αριθμός των χειρογράφων

Η Καινή Διαθήκη μάς διασώζεται σε περισσότερα χειρόγραφα από οποιοδήποτε άλλο αρχαίο κείμενο. Συγκεκριμένα, σώζονται περισσότερα από 5.300 χειρόγραφα του αρχαίου ελληνικού κειμένου, περισσότερα από 10.000 χειρόγραφα της λατινικής μετάφρασης Vulgata (δηλαδή της μετάφρασης που έκανε ο Ιερώνυμος [345-419] στη λαϊκή λατινική γλώσσα), τουλάχιστο 9.300 χειρόγραφα άλλων αρχαίων μεταφράσεων (στα συριακά, αιγυπτιακά, αρμενικά, γοθτικά, γεωργιανά, αιθιοπικά, νουβικά κτλ.), συνολικά περισσότερα από 24.000 χειρόγραφα που περιέχουν είτε το σύνολο είτε κάποια τμήματα της Καινής Διαθήκης. Για να υπάρχει κάποιο μέτρο σύγκρισης, αξίζει να επισημάνουμε ότι δεύτερο στη σειρά έρχεται το κείμενο της Ιλιάδας του Ομήρου, που μας σώζεται σε 643 χειρόγραφα.

2) Το χρονικό διάστημα μεταξύ συγγραφής και αρχαιότερου σωζόμενου χειρογράφου

Είναι φανερό ότι όσο πιο μικρό είναι το διάστημα αυτό, τόσο λιγότερη φθορά ή αλλοίωση μπορεί να έχει επέλθει στο συγκεκριμένο κείμενο. Στην περίπτωση της Καινής Διαθήκης το διάστημα αυτό είναι μικρότερο από το αντίστοιχο οποιουδήποτε άλλου αρχαίου κειμένου. Συγκεκριμένα, τα αρχαιότερα χειρόγραφα που διασώζουν ολόκληρο το κείμενο της Καινής Διαθήκης (ο Βατικανός και ο Σιναϊτικός κώδικας) είναι αντιγραμμένα γύρω στο 325-350 μ.Χ., δηλαδή περίπου 250- 300 χρόνια μετά τη συγγραφή των κειμένων, ενώ έχουμε και τμήματα της Καινής Διαθήκης σε παπύρους γραμμένους ακόμη νωρίτερα: γύρω στο 130 μ.Χ. ο John Rylands' Papyrus (Manchester) με αποσπάσματα του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, γύρω στο 150-200 μ.Χ. ο Bodmer Papyrus II (Γενεύη) με το μεγαλύτερο μέρος του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, και γύρω στο 200 μ.Χ. οι Chester Beatty Papyri (Δουβλίνο, και τμήμα στο Michigan), τρεις από τους οποίους περιέχουν εκτενή τμήματα της Καινής Διαθήκης. Για να υπάρχει κάποιο μέτρο σύγκρισης, αξίζει να επισημάνουμε ότι τα αρχαιότερα χειρόγραφα του Πλάτωνα που μας σώζονται είναι γραμμένα περίπου 1.200 χρόνια μετά τη συγγραφή των κειμένων του, του Αριστοφάνη 1.200 χρόνια, του Ηροδότου

1.300 χρόνια, του Θουκυδίδη 1.300 χρόνια, του Δημοσθένη 1.300 χρόνια, του Σοφοκλή 1.400 χρόνια, του Αριστοτέλη 1.400 χρόνια, και του Ευριπίδη 1.500 χρόνια.

3) Η ποιότητα των χειρογράφων και το ποσοστό φθοράς του κειμένου

Οι αντιγραφείς των χειρογράφων της Καινής Διαθήκης επιτελούσαν το έργο τους με εξαιρετική προσοχή, έχοντας συνήθως τη συναίσθηση ότι αντιγράφουν ένα ιερό βιβλίο. Γι' αυτό ακριβώς και το ποσοστό φθοράς ή αλλοίωσης του κειμένου είναι ελάχιστο, συγκρινόμενο με άλλα αρχαία κείμενα. Συγκεκριμένα από τις 20.000 περίπου σειρές της Καινής Διαθήκης μόνο σε 40 σειρές υπάρχει κάποια αμφισβητούμενη γραφή (ποσοστό 0,2%), ενώ από τις 15.600 περίπου σειρές της Ιλιάδας υπάρχει αμφισβήτηση γραφών σε 764 σειρές (ποσοστό 4,9%), και από τις 250.000 περίπου σειρές του Ινδικού έπους Mahabharata υπάρχει αμφισβήτηση γραφών σε 26.000 σειρές (ποσοστό 10,4%). Στην περίπτωση της Καινής Διαθήκης από αυτό το 0,2% μόνο το 1/8 έχει κάποια σημασία, και μόνο το 1/16 αποτελεί διαφορά άξια συζήτησης. Από μαθηματική άποψη το κείμενο θα μπορούσε να θεωρηθεί αναλλοίωτο κατά 98,33%. Πάντως απολύτως καμιά βασική διδασκαλία της Χριστιανικής πίστης δεν στηρίζεται σε αμφισβητούμενο κείμενο.

4) Η έμμεση παράδοση

Στο μεγάλο πλήθος των χειρογράφων με το κείμενο της Καινής Διαθήκης προστίθενται και οι μαρτυρίες των Πατέρων της Εκκλησίας, οι οποίοι συχνότατα παραθέτουν βιβλικά χωρία. Σε μελέτη που έγινε μόνο στους Πατέρες του 2ου και του 3ου αιώνα μ.Χ. διαπιστώθηκε ότι βρίσκει κανείς εκεί ολόκληρο το κείμενο της Καινής Διαθήκης, εκτός από 11 χωρία. Τα παραθέματα αυτά αποτελούν βέβαια συμπληρωματικές μαρτυρίες για την αποκατάσταση του κειμένου.

5) Τα εκλογάδια

Σε όλον αυτόν τον όγκο του υλικού μπορούν να προστεθούν και τα εκλογάδια ή λεξιονάρια, που αποτελούν συλλογές τμημάτων της Καινής Διαθήκης για λειτουργική χρήση, είτε των ευαγγελικών περικοπών του Κυριακοδρομίου (ευαγγελιστάρια), είτε του αποστολικού αναγνώσματος στη Θεία Λειτουργία (πραξαπόστολος). Οι ερευνητές έχουν καταγράψει ήδη 2.135 εκλογάδια, για τα οποία όμως δεν έχουν γίνει ακόμη συστηματικές μελέτες.

=====

ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Η κριτική του κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης

Η αξιοπιστία της χειρόγραφης παράδοσης της Παλαιάς Διαθήκης βασίζεται κυρίως στην εξαιρετική ποιότητα των χειρογράφων του εβραϊκού κειμένου, η οποία οφειλόταν στον συγκεκριμένο τρόπο αντιγραφής των χειρογράφων αυτών:

1) Οι Ταλμουδιστές (100-500 μ.Χ.)

Οι Ταλμουδιστές πήραν το όνομά τους από τη λέξη Ταλμούδ, που δήλωνε τη συλλογή των ιουδαϊκών παραδόσεων και ερμηνειών της Παλαιάς Διαθήκης, μαζί με σχόλια στις ερμηνείες αυτές. Οι άνθρωποι αυτοί ενδιαφέρθηκαν για την αντιγραφή και την επιβίωση των ιερών κειμένων, αναπτύσσοντας ένα αυστηρό σύστημα κανόνων που θα έπρεπε να τηρούνται κατά την αντιγραφή, αλλιώς το αντίγραφο το θεωρούσαν άχρηστο και το

κατέστρεφαν, για να διατηρηθεί ο Λόγος του Θεού ανόθευτος και αναλλοίωτος. Οι κανόνες αντιγραφής του κειμένου, στο οποίο ακόμη οι λέξεις καταγράφονταν μόνο με τα σύμφωνα τους, ήταν οι εξής:

- (α) Ο κύλινδρος που προοριζόταν για τη Συναγωγή έπρεπε να είναι γραμμένος μόνο σε δέρματα καθαρών, κατά την εβραϊκή παράδοση, ζώων.
- (β) Τα δέρματα έπρεπε να προετοιμαστούν για τη συγκεκριμένη χρήση στη Συναγωγή από Εβραίο.
- (γ) Τα δερμάτινα φύλλα έπρεπε να συρραφούν μεταξύ τους με λουριά τα οποία θα προέρχονταν επίσης από καθαρά ζώα.
- (δ) Κάθε δερμάτινο φύλλο έπρεπε να περιέχει έναν συγκεκριμένο αριθμό στηλών, το ίδιο σε ολόκληρο το χειρόγραφο.
- (ε) Το μήκος κάθε στήλης δεν έπρεπε να χωράει ούτε λιγότερο από 48 σειρές ούτε περισσότερο από 60 σειρές, και το πλάτος της έπρεπε να χωράει 30 γράμματα.
- (ς) Ολόκληρο το χειρόγραφο έπρεπε πρώτα να χαραχτεί με γραμμές για την ευθυγράμμιση του κειμένου. Αν τρεις λέξεις γράφονταν έξω από τις γραμμές αυτές, το αντίγραφο ήταν άχρηστο.
- (ζ) Η μελάνη έπρεπε να είναι οπωσδήποτε μαύρη, και να έχει ετοιμαστεί σύμφωνα με μια συγκεκριμένη συνταγή.
- (η) Το πρωτότυπο από το οποίο θα γινόταν η αντιγραφή έπρεπε να είναι ένα έγκυρο αντίγραφο, και ο αντιγραφέας δεν θα έπρεπε να αποκλίνει από αυτό ούτε στο ελάχιστο.
- (θ) Καμία λέξη και κανένα γράμμα δεν θα έπρεπε να αντιγραφεί από μνήμης, χωρίς ο αντιγραφέας να κοιτάξει το πρωτότυπο χειρόγραφο.
- (ι) Ανάμεσα σε δύο γράμματα (σύμφωνα) του κειμένου έπρεπε να παρεμβάλλεται απόσταση μιας τρίχας ή μιας κλωστής.
- (ια) Ανάμεσα σε δύο ενότητες του κειμένου έπρεπε να παρεμβάλλεται απόσταση εννέα συμφώνων.
- (ιβ) Ανάμεσα σε δύο βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης έπρεπε να παρεμβάλλεται απόσταση τριών γραμμών.
- (ιγ) Το τελευταίο βιβλίο του Νόμου, το Δευτερονόμιο, έπρεπε να τελειώνει στο τέλος μιας σειράς του κειμένου. Για τα άλλα βιβλία αυτό δεν ήταν απαραίτητο.
- (ιδ) Ο αντιγραφέας έπρεπε να κάθεται ντυμένος με πλήρη εβραϊκή ενδυμασία.
- (ιε) Ο αντιγραφέας έπρεπε να έχει πλύνει ολόκληρο το σώμα του πριν από την αντιγραφή.
- (ισ) Ο αντιγραφέας δεν έπρεπε να αρχίσει να γράφει το όνομα του Θεού με πένα που μόλις την είχε βουτήξει στο μελάνι.
- (ιζ) Ο αντιγραφέας έπρεπε να είναι προσηλωμένος στο έργο της αντιγραφής, και δεν έπρεπε να δώσει σημασία σε κανέναν περισπασμό, ακόμη και αν ο ίδιος ο βασιλιάς του απηύθυνε τον λόγο.

Τα αντίγραφα ελέγχονταν συστηματικά και, όταν διαπιστωνόταν ότι όλες αυτές οι προδιαγραφές είχαν ακολουθηθεί, τα θεωρούσαν γνήσια, και αντικαθιστούσαν με αυτά κάθε παλαιότερο φθαρμένο αντίγραφο, το οποίο και κατέστρεφαν. Τα αντίγραφα στα οποία δεν είχαν τηρηθεί όλοι αυτοί οι κανόνες τα θεωρούσαν άχρηστα: τα έκαιγαν ή τα έθαβαν ή τα έστελναν στα σχολεία, για να χρησιμοποιηθούν απλώς ως αναγνωστικά. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο μας σώζονται τόσο λίγα χειρόγραφα του εβραϊκού κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης, αλλά τα χειρόγραφα αυτά είναι εξαιρετικά αξιόπιστα, ακριβώς επειδή τηρούνταν διεξοδικά όλες οι παραπάνω διατάξεις.

2) Οι Μασορίτες (500-900 μ.Χ.)

Οι Μασορίτες, οι οποίοι πήραν το όνομά τους από τη λέξη Μασόρα, που σημαίνει "παράδοση", ανέλαβαν το κοπιαστικό έργο της συστηματικής έκδοσης του κειμένου, προσθέτοντας και τα φωνήεντα (που έλειπαν από τις αντιγραφές των Ταλμουδιστών), για

να εξασφαλιστεί η σωστή προφορά των λέξεων. Το κείμενο στο οποίο κατέληξαν ονομάστηκε "Μασοριτικό κείμενο".

Οι Μασορίτες αντιμετώπιζαν το κείμενο με μεγάλο σεβασμό, και ανέπτυξαν ένα περίπλοκο σύστημα για την αποφυγή αντιγραφικών σφαλμάτων. Μετρούσαν τα πάντα:

- τα χωρία, τις λέξεις και τα γράμματα κάθε βιβλίου·
- πόσες φορές υπάρχει σε κάθε βιβλίο κάθε γράμμα της αλφαβήτου·
- ποια λέξη και ποιο γράμμα βρίσκεται στο μέσο κάθε βιβλίου, στο μέσο της Πεντατεύχου και στο μέσο ολόκληρης της Παλαιάς Διαθήκης·
- ποιο χωρίο περιέχει όλα τα γράμματα της αλφαβήτου κλπ.

Όλες αυτές οι ασήμαντες, κατά τη σύγχρονη αντίληψη, λεπτομέρειες είχαν αποτέλεσμα να δοθεί μεγάλη προσοχή στην ακριβή αντιγραφή και στην παράδοση ενός αναλλοίωτου κειμένου.

3) Οι Πάπυροι του Κουμράν

Το 1947 ένας Βεδουΐνος, ψάχνοντας να βρει μια χαμένη κασίκα του, ανακάλυψε σε μια σπηλιά κοντά στη Νεκρά Θάλασσα ένα πλήθος από πήλινα αγγεία μέσα στα οποία υπήρχαν πάπυροι με πολύτιμα κείμενα. Ανάμεσα σ' αυτά υπήρχαν και βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, που διέσωζαν κείμενο κατά χίλια χρόνια αρχαιότερο από το ως τότε σωζόμενο. Συγκρίνοντας τα δύο αντίγραφα του βιβλίου του προφήτη Ησαΐα που βρέθηκαν στο Κουμράν, χρονολογούμενα στον 1ο αιώνα π.Χ., με το αντίστοιχο Μασοριτικό κείμενο του 900 μ.Χ. οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι η ομοιότητα έφτανε στο 95%, ενώ οι διαφορές του υπολοίπου 5% περιοριζόνταν σε προφανείς αντιγραφικές αβλεψίες και διαφορές στην ορθογραφία των λέξεων.

Η ανακάλυψη αυτή των Παπύρων του Κουμράν στη Νεκρά Θάλασσα επι-βεβαίωσε με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο την αξιοπιστία του κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης που μας έχει παραδοθεί.